

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science

Yıl: 5, Sayı: 30, Kasım 2018, s. 402-419

Arş. Gör. Selman ŞİMŞEK

Kazakh-American University Türk Dili Edebiyatı Bölümü, selmannurorda@gmail.com

Dr. Ayşe A. DİNÇ

ÖSKEMEN ŞEHİRİNDE (Kazakistan) DOĞUM ÖNCESİ VE SONRASI ADETLER

Özet

Doğum hayatın geçiş dönemlerinden ilkidir. Doğum anneye benlik ve bütünlük, babaya güven, akrabaya ve soya güç kazandırmaktır. Çünkü dünyaya gelen her ferd ailenin ve akrabaların sayıca artması anlamına gelmektedir. Sayıca artan aile toplumda daha saygın ve güçlü bir konuma sahip olur. Hayata atılan ilk adım olan doğum hadisesi tüm toplumlarda olduğu gibi Kazak'larda da büyük bir sevinçle karşılanır. Bütün Türk Dünyası'nda olduğu gibi Öskemen'de de anne adayları, hamile kalma isteğinden başlayarak bazı âdetlere uymak ve âdetlerin gerektirdiği işlemleri yerine getirmek zorundadır. Buna bağlı olarak sosyal hayatın içinde önemli yere sahip olan doğum hadisesi etrafında çeşitli inanış ve ritüelleri barındırmaktadır. Bu makalede, Öskemen'de doğum öncesi doğum sırasında ve sonrası adetlere yer verilecektir.

Anahtar kelimeler: Kazak, Doğum Adetler, Halk İnanışları, Doğu Kazakistan Kazakları, Öskemen

TRADITIONS BEFORE AND AFTER BABY BIRTH IN OSKEMEN (KAZAKHSTAN)

Abstract

The birth being one of the important transition periods of human life brings ego and integrity to mother, confidence to father and power to relatives and ancestors since every birth increases the number of members in family. Increase in ancestry means the rise in power and solidarity. As being the beginning of human life, the birth has a big importance for kazakh people. Motherhood begins from

following some traditions willing to be pregnant and has to fulfill the procedures required by the customs, much the same it has for all Turkish Tribes. The birth being one of the important transition periods of human life that's why kazakh people meet it with great love like all tribes do. Correspondingly, there are various beliefs and customs relating to the birth in social life. In this paper, the information about beliefs and rituals accepted among Kazakh people in East Kazakhstan before giving birth, during and after that process will be presented .

Keywords: Kazakh, Kazakhstan, Oskemen, Tradition, Baby, Birth

ÖSKEMEN ŞEHİRİ'NDE (Kazakistan) DOĞUM ÖNCESİ VE SONRASI ADETLER

Bir çok köklü medeniyette olduğu gibi Orta Asya'da da doğum olayı halk arasında ehemmiyetli bir yer tutmaktadır. Doğu Kazakistan Kazakları'nda doğum, hem bireysel hem de toplumsal yaşamda mutlu bir olay olarak görülür. Çünkü dünyaya gelen çocuk yeni hayat yeni bir umuttur. Dünyaya gelen çocuk annesi için toplum içinde saygınlık anlamı taşımaktadır. Doğum hadisesinden sonra ailenin yakın fertlerinden başlayarak tüm akrabalar, komşular, tanıdıklar tarafından mutlulukla karşılanır ve büyük merasimler yapılır. Kazak'lar : “Balalı üy bazar, balasız üy mazar” (Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar), , “Balalı üyrek kölden ketpez, babalı jas elden ketpes” (Yavrulu ördek gölden ayrılmaz, çocuklu kişi ailesinden ayrılmaz) şeklindeki atasözleriyle çocuğun toplum açısından ne kadar önemli bir varlık olduğu vurgulanmaktadır. Bu çalışmada Doğu Kazakistan, Öskemen Şehri'nde yaşayan Kazak'ların “Doğum öncesi”, “Doğum sırası” ve “Doğum sonrası” olmak üzere üç alt başlıkta incelenecektir.

1. Doğum Öncesi Adetler:

İslamiyet'ten önceki sosyal, ideolojik alanın idare edici ve yönlendirici fonksiyonunu üstlenen Şamanlık, felsefi pratik bir akım olup, Türk kültürünün bütün yönlerini kapsamaktaydı. Türklerin zamanla kabul ettikleri; Maniheizm, Budizm, Hristiyanlık, Musevilik, İslamiyet gibi dinlerde de Şaman öğelerini, Türk şuurundan ve Türk kültüründen silip atamamıştır. Şamanlık yeni kültür çevresine ayak uydurarak, yaşamını bu veya şu şekilde sürdürebilmiştir. Takip ve yasaklar Şaman unsurlarını gizli şekilde yeni dinlerin alt yapısına itmiştir ki bugün bunlar Türk geleneksel inancını oluşturmakta ve halk arasında batıl inanç olarak bilinmektedir. (Bayat 2004:17)

Türkler, yeni inanç sisteminin izlerini yavaş yavaş benimsemeye başlarken, o güne kadar etkisinde kaldıkları inanç sistemlerinin kalıntılarını da girdikleri bu yeni dine getirmişlerdir. Türkler, İslamiyet'i benimsemeden önce, en ilkel din olarak kabul edilen Totemizm'in; ruhu ölümsüz ya da kutsal sayan Animizm'in; dinsel-büyüsel pratik ve törenlerden oluşan ve temelinde gök tanrı, güneş, ay, ata ve ateş kültlerinin olduğu Şamanizm'in; her şeyin serbestçe incelenmesi, denenmesi esasına dayalı bir öğretisi olan ve ruhun ölmezliğini kabul eden Budizm'in; ana düşüncesi iyilik ve kötülük arasındaki zıtlık olan, evrenin iyilik ve kötülük, insanın ruh ile bedeninin karışımından olduğunu savunan Maniheizm'in etkisinde kalmışlardır. (Turan Ş. (1990: 100-104).

Türkler arasında en yaygın biçimde görülen inanç sistemi Şamanizm'dir. VI. yüzyılda Türk devletini yeniden kuran Göktürk sülalesi, Şamanist boyların yetiştirdiği bir sülale olmuştur. VII. ve VIII. yüzyıl Göktürklerde ilkel Şamanizm'in öğelerinin yaygın olduğu dönemdir. Göktürk devletinin Uygur sülalesi eline geçtiği VIII. yüzyılın son yarısında Orta

Asya'nın kuzey bölgelerinde Şamanizm hâkimdir. Göktürklerin elinden egemenliği alan Uygurlar ve daha sonra da onlardan egemenliği alan Kırgızlar Şamanist'ler. Moğol devrinde Şamanizm, üç büyük dinin; İslam, Hıristiyanlık ve Budizm'in mücadelelerine sahne olmuştur. Günümüzde Şamanizm, Budizm ve İslam dinlerinde bir sürü kalıntıları bırakarak ancak Sibirya ormanlarında ve Altay dağlarında barınabilmektedir. (İnan A. 2000: 1-12)

Kazakistan'da da erkek çocuklarına ayrı önem verilir. Bu sebepten yeni evlenen çiftlere : “ Balalı Bol” (Çocuğun olsun) yada tüm Türkî topluluklarda olduğu gibi erkek çocuğa verilen önemden dolayı; “uldi bol!” (oğlan çocuğun olsun) diye dua edilir. Öskemen'de, Kazakistan'ın diğer yörelerinde olduğu gibi evlenen çiftlerden en kısa zamanda çocuk sahibi olmaları beklenir. Tüm akraba, eş dost biraraya geldiğinde evlenen kadından hamile olup olmadığını sorar. Yeni evlenen çiftlere aile olmanın öneminden ve çocuk sahibi olmanın güzelliklerinden bahsedilerek, çiftler çocuk yapmaya teşvik edilir. (Kaynak Kişi 7)

1.1 Hamile Kalmak İçin Yapılan Uygulamalar

Eski Türkler'de her boyun kutsal bir dağı olduğu gibi boyların ortak kutsal dağları da vardı. Dağlar, göller, ırmaklar Şamanistlerce canlı nesnelere kabul edilmiştir. Bugün Anadolu insanı için de kutlu varlıklar olarak tanınmıştır. Ağrı Dağı, Tufan Efsaneleri'nde anılır. Birçok dağların doruğunda evliyalar yatar. Irmaklar ve onların kaynakları üzerine türlü inanışlar vardır. Sıcak su kaynakların (ılıca kaplıca) meydana gelişleri yakınlarındaki bir yatıra bağlanır. (İnan A. 1992:51)

Türk destan ve hikâyeleri içinde çocuk, neslin devamı, sahip olunanların mirasçısı, vatan koruyucusu ve itibar kaynağı olarak görülmüştür. Çocuğu olmayan kişiler toplumda itibar kaybına uğramıştır. (Ergin M. 1964: 11-12)

Çocuğu olmayan kahramanlar toplumda itibar kaybına uğramış, kendi neslinin devamı konusunda endişelere kapılarak çocuksuzluğunun sebebi aramış ve çeşitli çarelere başvurulmuştur. (Ergin M. 1964: 13)

Kazakistan'ın hemen hemen bütün şehirlerinde kutsal sayılan yerler vardır. Güney Kazakistan Bölgesi'nde, Hoca Ahmet Yesevi, Karahanlı Devleti'nin kurucusu Karahan Baba gibi tüm Türk Dünyası tarafından bilinen mekanlardır. Öskemen'de de bölge halkı tarafından kutsal sayılarak ziyaret edilen yerler mevcuttur. Bunların başında şehir merkezinde yer alan, merkezin en yüksek dağı olarak bilinen Kazakistan Dağı gelmektedir. Ayrıca, Tarbagatay Sıra Dağları, Yesil Mevkisi, Besköl, Üşköl gibi mekanlar da halk tarafından kutsal sayılmaktadır. (Kaynak Kişi 2)

Öskemen Şehri'nde Eski Türk'lerden beri inanılan kutsal dağ ve kutsal tepe inanışları hala ağırlığını korumaktadır. Şehrin kutsal sayılan dağları ve tepeleri vardır. Bunların en tanınmış, şehir merkezindeki “Kazakistan Dağı” olarak adlandırılan merkezdeki en yüksek dağdır. Daha sonra, Tarbagatay Dağları, Yesil, Besköl, Üşköl mevkilerindeki dağlar da kutsal sayılır. Çocuk bekleyen, hamile kalmak isteyen ve farklı istekleri olan kişiler bu dağların zirvesine çıkarak dilekte bulunurlar. Bu inanış günümüzde hala yerini korumaktadır. (Kaynak Kişi 5)

Türk masalları içerisinde de doğum, çocuk sahibi olma isteği, erkek çocuk isteği motifleri bolca kullanılmıştır. Masallarda derviş, hoca, peri kızlarının yardımı ile çocuk sahibi olma motifi en sık kullanılanıdır. Halk masallarının çoğunda, çocuk özlemi, özellikle erkek

çocuk özleminden söz edilmektedir. Yine, çocuk sahibi olamayan çiftler, çevreleri tarafından kınanırlar.(Alptekin B.A. 2002: 78)

Dinsel içerikli olanlar içerisinde kutsal sayılan yerleri ziyaret etme, oraların suyundan içme, toprağını elleme, türbelerine çalı ve ağaçlarına bez bağlama, kurbanlar kesme başta gelen davranış biçimlerindedir. Eski Türklerden günümüze kadar pek çok mezar gelmiştir. Bu mezarların etrafında dolaşmak, murat için kurban vaat etmek ve mezarlarda kurban kesmek, bazı yaşlı ağaçların kutsiyetine inanmak, ağaç dallarına ve türbe kapılarına çaput bağlamak hep kadim Şamanlığın paralelinde yapılan işlemlerdir. (Yörükhan Y.Z 2005:111)

Bizim şehrimizde hamile kalamayan kişiler, çocuk sahibi olmak için farklı yollara başvururlar. Kazak'larda, çocuk sahibi olamayan ailelerde sıkıntının kadından kaynaklandığına inanılır. Çocuğu olmayan kısır kadına "bedeü" denir. Ancak bedeü kelimesinin kadını üzeceğini düşünen Kazak'lar, kadının yüzüne hiç bir zaman bedeü diye söylemez. Bununla beraber sıkıntının kadından olduğuna inanıldığı için, hamile kalamayan kadınlar üzerinde bazı uygulamalar yapılır. (Kaynak Kişi 1)

Öskemen'de kutsal sayılan ağaçlar vardır. Hamile kalmayı arzulayan kadınlar bu ağaçlara bez ya da yazmalarından yırtıkları parçaları bağlarlar. Şehir merkezinin 400 km uzağında Katon Karagay Kasabası'nda kutsal sayılan bir ağaç vardır. Ağacın hemen yanında su kaynağı mevcuttur. Çocuk sahibi olmak dahil, bir çok isteğinin yerine gelmesini dileyen kadınlar oraya giderler. Önce dua ederek ağaca bez bağlarlar ve arkasına sudan üç yudum içerler. Su içmeden önce de okunana bazı dualar vardır. Şamanist inancın devamı niteliğinde olduğu aşikar olan bu inanış, İslamiyet sonrası da devam edegelmiştir. İslamiyetin etkisiyle adet gerçekleştirilmeden önce bazı uygulamalar yapılır. Genel olarak, bez bağlamadan önce salavat getirilir. İhlas, Felak ve Fatiha Sureleri'nin okunur. (Kaynak Kişi 3)

Hamile kalamayan kadın, "şelpek" adı verilen Türkiye' nin bazı yörelerinde pişirilen "pişi"ye benzer bir hamur pişirir. Şelpek, her cuma sabah erken günün doğmasıyla beraber erken saatte pişirilir. Şelpek pişiren kadın hamur açarken ve pişirirken bazı dua ve bazı ayetler okur. Pişirilen şelpek, çoğu zaman yakın akrabalara, komşulara dağıtılırken bazen de eve misafir davet edilerek kurulana sofrada ikram edilir. Şelpek yiyen kişiler, şelpeğin hangi dileğinin kabul edilmesi için pişirildiğini sormazlar. Şelpek yiyen kişiler besmele çekerek başlar ve yedikten sonra da "kabil bolsın" (Allah Kabul etsin) diye dua ederler. (Kaynak Kişi 8)

Hamile kalmak için uygulanan başka bir adet de evlatlık almaktır. Bu gelenek Öskemen Şehri'nde oldukça yaygındır. Çocuğu olmayan aile yakın çevreden başlayarak, evlatlık aramaya başlar. Annesi vefat etmiş yada fakir bir aileden evlatlık almak daha makbul karşılanır. Öskemen'deki inanışa göre yeni doğmuş evlatlık alınan bir çocuk daha bir yaşına ayak basmadan evlatlık alan anne hamile kalır. (Kaynak Kişi 4)

Kadın hamile kaldıktan sonra evin içinde yeni bir döneme adım atılır. Hamile kadın ağır işlerde çalıştırılmaz. Eşya kaldırmasına, temizlik işlerinde yorulmasına izin verilmez. Bedenen yorulmayan kadının zihnen de rahat olması gerekmektedir. Onun için halk arasında "Jukti ayel renjitpe, korkıtpa!" (Hamile kadını üzme, korkutma!) diye uyarılar yapılır. Halk arasında hamile kadının üzülmemesi, ağlamaması, moralinin bozuk olması iyi karşılanmaz. Hamile kadın korkutulmaz, ürkütülmez ve hamile kadının yanında bağrılmaz. Hamile kadının üzülmemesi durumunda gelecek nesillerin sıkıntılı olacağına inanılır. Eski zamanlarda köyde şakacı, pozitif

insanlar tespit edilir ve hamile kişilerle görüşmesi sağlanırdı. Bu genellikle şakacı yada hoş sohbet kişilerin eve misafir olarak davet edilmesi şeklide yapılırdı. (Kaynak Kişi 6)

Kazak Türklerinde, gelinin hamileliği öğrenildiğinde, “Kursak Saçma” adı altında bir toy düzenlenir. Gelinin hamile olduğunu anlayan her kayın valide (kayın valide yoksa elti) içten sevinerek ona çok yakını ık gösterir ve koruyucu davranır. Uygun zamanda kalabalık olmayacak şekilde köy kadınlarını toya çağırır. Gelen kadınlar sevinçlerini ifade ederler ve geline saç saçmaları da uygun olur. Geline büyük saygı gösteren köy kadınları, dünyaya çocuk getirmenin her kadın için çok büyük bir talih olduğunu söyleyerek gelinin günlünü sevince boğarlar.(Türk V. 1998: 5-124)

Öskemen’de halk arasındaki inanışa göre; anne hamileliği sırasında mutlu olursa bebeğin karakteri, güleç, sevecen, merhametli, kabiliyetli ve lider olarak gelişir. Aksi durumda, annenin huzursuz bir aile ortamında olması, birisinden azar işitmesi, mutsuz olmasına sebep olacaktır. Bu durum da hamileliğini geçiren annenin bebeği, ileride katı kalpli, içine kapanık, duygusuz, karamsar ve acımasız birisi olacaktır. Onun içindir ki aile fertleri hamile kadının yanında tutum ve davranışlarına özel bir itina gösterir. (Kaynak Kişi 1)

Diğer bir inanışa göre hamile kadınlar, yalnız bırakılmaz. Hamile kadın korkutulmaz, sıçratılmaz ve gece yalnız dışarı çıkmasına asla izin verilmez. hamile kadınların yalnız başlarına yolculuk yapmalarına da izin verilmez. Bu adette ki genel inanış, hamile olan kadının başına gelebilecek herhangi bir sıkıntıda, olumsuz durumda anne adayının yalnız kalmasının önüne geçmektir. (Kaynak Kişi 4)

Hamile bayanın yanan ateşe su dökmesi de yasaktır. Çünkü ateş kutsaldır. Ateşe su dökmek zorunda ise besmele çekerek dökmelidir. Eski Türk inanışı olan Şaman inancında da ateşin ruhu vardır. Ve bu ruh iyi ruhtur. Bu durum ateş kültü ile de açıklanabilir. Türkler ateşe değer vermişlerdir. Ergenekon Destanında da ateşe verilen değer açıkça belirtilmiştir.(Sakaoğlu S.-Duymaz A. 2002:209)

Öskemen’de ateşe hiç bir surette su, yağ, içecek vb. sıvı madde dökülmez, ateş sui le söndürülmez. Çünkü inanışa göre ateş kutsaldır. Kazak’lar “ottın jani bar” (ateşin canı vardır) sözüyle ateşe önem verdiklerini söylerler. Hamile birisinin yanında ateş söndürülmez. Öskemen’nin bazı köylerinde geceleri, hamile kadının odasında mum yakılır. Gece boyu biten mumlar yenileriyle değiştirilir. Bu sayede mumun, dolayısıyla ateşin sabaha kadar yanması sağlanır. Bu adete göre; ateşin ruhunun, kadına güç ve kuvvet verdiği ayrıca kötü ruhları kovduğuna inanılır. (Kaynak Kişi 9)

2. DOĞUM SIRASINDA ADETLER

İlk doğum eski Türk topluluklarından günümüze kadar aile için önemli olmuştur. Yakutlarda, doğum günü yaklaşınca, erkek, ormana gidip bir kayın ağacı keser. Bu ağaçtan üç kazık hazırlar. Bunlar tek bir kayın ağacından alınmalıdır. Bu kazıklar çadırın içerisine dikilir. Onlardan kalın bir organ geçirilir. Doğum sancısı çeken kadın, bu iplerden güç alır. Yakutlar doğum anındakileri, evi, sandıkları hep açık bırakırlar. Ateşe yağ atıp, “Ey doğum tanrısı Ay ısıt Hatun ye! Yolun aç ık olsun!” derler.(İnan A. 2000:168)

Altaylı Boylarda ve Kırgızlar’da doğum saati yaklaşınca, oba yahut oymak kadınları lohusanın evine toplanırlar. Tecrübe görmüş bir kadın, ebe(ineci) vazifesini görür. Çadırın tam orta yerine(ateş yakılan yere) bir direk yerleştirerek ona bir organ bağlarlar. Bu organın bir ucu

duvara bağlanıp lohusanın koltukları altından geçirilir. Kadın çok ıstırap çekmeye başlarsa albastı yahut al karısı denilen kötü ruhun lohusaya musallat olduğuna hükmederler. Bu kötü ruhu korkutmak, kovmak için erkekler toplanır, “hay, huy!” diye haykırmaya başlarlar, tüfek ile havaya ateş ederler. Bu gürültü kadın doğuruncaya ve baygınlığı geçinceye kadar devam eder.

(İnan A. 2000:169)

Doğum sırasında, Kazakistan’ın bir çok yöresinde farklı uygulamalar yapılır. Genelde yapılan uygulamalar birbirine paralellik göstermektedir. Öskemen’de doğumu yaklaşan kadının evine yakın akrabaları ve yakın komşuları toplanır. Eve genelde kadınlar girer. Erkekler evin dışında kalmayı tercih ederler. Kadınlar gelinin evine girip jarıs kazan kaynatmaya başladığında bebek bekleyen babanın yanına da erkek akrabalar gelirler. Baba olacak kişiye destek verirler. Bu esnada kadınlardan bazıları evin etrafını, bahçe avlusunu veya evin bulunduğu sokağı süpürmeye başlarlar. Kadınlardan bir kısmı, ellerine aldıkları süpürgeyi yere vurarak: “tüs tüs tüs” (düş düş düş) derler. Diğer bir kısmı da: “tüsti ma, tüsti ma?” (düştü mü, düştü mü?) diye birbirlerinden sormaya başlarlar. Bu adeti yapan kadınlar doğumun çabuk ve kolay olacağına inanırlar. Et pişme süresince kadının da doğum yapacağına inanılır. (Kaynak Kişi 1)

Kazak Türklerinde genç gelinin doğum sancıları başladığında “Jarıskazan” adı verilen bir toy yapılır. O zamanlarda kadınlar evde doğum yapmaya mecbur olduklarını bilmektedirler. Ardıç ağac ın ı tutuşturup canı daralan kadının baş ından döndürerek cinleri uzaklaştırmış olurlar. Kayınvalide ise, sandığını açar ve “Torunum dünyaya geldiğinde ağzını açayım.” diye sakladığı bu ana özel yiyecekleri kazana koyar. Jarıs kazan âdeti başladığında komşu kadınlar ve doğum yapan kadının arkadaşları yardıma gelirler, erkekler ise dışarı çıkıp bebeğin sesini duymak için beklerler. (Türk V.1998:125)

Kazak Türklerinde, gelinin kolay doğum yapabilmesi için, gelinin sancısı başladığında kaynana tarafından jarıskazan aşı pişirilmeye başlanır. Bu yemek; torun, yemek pişinceye kadar veya yemeğin pişmesiyle çocuk doğsun niyetiyle yapılmaktadır. Bu yemeğin pişirilmesinin doğumu kolaylaştıracağına inanılır. (Türk V.1998:126)

Bazı bölgelerde “Jarıs Kazan” diye de söylenen bu adetin adı nasıl söylenirse söyleneşin yapılan uygulamalar aynıdır. Hamilelikte dokuz ayı dolduran gelinin akrabaları ve yakın çevresi toplanarak bu ilginç ve eğlenceli adeti yerine getirirler. Yakın çevredeki yaşlı kadınlar bu adetin gerçekleşmesinde önemli role sahiptir. Yaşlı kadınlar evdeki en tatlı en lezzetli malzemeleri bir kazanın içine koyarlar ve yemeği pişirmeye başlarlar. Yemek pişirme esnasında yemeği pişiren kişiler: “Kara kazan burın pise ma? Kara katın burın bosana ma?” (Kara Kazan mı önce pişecek yoksa kara kadın mı erken doğuracak?) diyerek yemeği pişirmeye başlar. Yemek pişirirken, yemekten çıkan güzel kokuların tılsımlı olduğuna inanılır. Bu sayede kokuyu alan hamile kadının doğum sürecine gireceği ve kadının çabucak doğum yapacağına inanılır. (Kenjeahmetulı 2013: 150)

Günümüzde Öskemen’de, jarıs kazan adeti hala yaşatılmaktadır. Doğum yapacak kişinin hastaneye gittiğini duyan yakın akrabalar toplanırlar. Tıpkı eski zamanlarda olduğu gibi yemek pişirilmeye başlanır. Hastaneye kadının yanında doğuma girecek kişi de (Kindik ana) bulunur. Evde kalan akrabalar jarıs kazan kaynatır. Bazı kişiler evin dışında süpürge ile temizlik yaparken bazıları da ellerine aldıkları değnek ya da sopa ile yere vurarak “tüs tüs tüs” (düş düş düş) derler. (Kaynak Kişi 1)

Doğumun kolay olması, doğacak çocuğun ve annesinin tehlikelerden korunabilmesi için eski Türk topluluklarından günümüze, işlevi aynı ama uygulaması farklı olan çeşitli pratikler gelmiştir. Türk halklarının doğum inançlarında bu uygulamalara rastlanılır. Altaylılar, doğum olacağı zaman; kiler, ev ve sandıkları açarlar. Ateşe yağ atarak, doğum tanrısı Ay ısıt'a "Yolun açık olsun." derler. Çocuk doğduğu an yağlı yemek yerler; bir hayvan keserler, hayvanın kafasını kırmadan pişirirler. Kemiklerini de bir kaba doldurup ormanda bir ağaca asarlar. Altaylılarda ve Kırgızlarda doğum saati yaklaşınca kadınlar lohusanın evinde toplanırlar. Tecrübeli kadın, ebe(ineci) görev yapar. Çadırın orta yerine bir direk dikilir. Ona bağlanan urgan kadının koltuklarının altından geçirilir. Kadın çok ızdırap çekmeye başladığında ona musallat olduğuna inanılan kötü ruhları korkutmak için erkekler bağırmağa başlarlar, havaya ateş ederler. Bu gürültü kadın doğuruncaya kadar devam eder. (İnan A. 2000:168)

Öskemen'de, Kazakistan'ın diğer bölgelerinden farklı bir adet daha vardır. Bebek doğmadan önce bebeğe hiç bir kıyafet yada eşya alınmaz. Onun için erkekler doğumhaneden gelecek habere hazırlıklı olarak bekler. Haberi alır almaz bebeğe kıyafet alınmaya gidilir. Bebeğin cinsiyetine göre kıyafetler seçilir. Ayrıca Kazaklar için hala önemini koruyan tahta beşik de doğum haberi alınır alınmaz temin edilir. Kıyafet, patik, yorgan, yastık, çarşaf, beşik, kundak gibi eşyalar genellikle bebeğin dedeleri tarafından alınır. Ailenin kararına göre her birisi farklı akrabalara da bölündüğü olmuştur.

Ayrıca eskiden çocuğun cinsiyeti bilinmediği için doğuma sadece bir kundak götürülürdü. Günümüzde cinsiyet önceden bilindiği için bazı aileler çocuğun cinsiyetine uygun bir kıyafeti hazır beklettiği de bilinmektedir. Bebek doğar doğmaz babası kıyafeti çocuğuna giydirir. (Kaynak Kişi 10)

3.Doğum Sonrası Adetler

Çocuk doğunca: 1. Tuzlanır (kokmaması içinmiş), 2. Murt(mersin) yapraklarına sarılır, Kokulu tombulak (patatese benzer bir çeşit bitki) kökü dövülür ve toz edilir, çocuk kırk gün tombulaklı suda çimdilir, yunulur ve kokulu tombulağın tozu üstüne serilir, 4. Çocuk kırk gün y ikand ıktan sonra vücuduna bal sürülür ve bundan sonra iyice elenmiş, ak toprak tozuyla kundaklanır, kundak çocuğu oldukça fazla s ıkar(zaten s ı kı kundaklamak adettir.), anas ın ın s irtına konur. Anası çocuğu ile birlikte her işini kusursuz görür, 6. Aşiret lohusaları çocuk doğurduktan sonra bir haftadan fazla dinlenmez. Hatta çoğu lohusalar ilk günden sonra iş görmeye başlar. (süt sağır, oğlak toplar, ıstar dokur, yoğurt çalar, yemek yapar...) (Yalman A.R. 1993: 256)

Kazak adetlerine göre çocuk doğduğunun kırkınıcı gününde yıkanır. Bebek kırk gününü doldurmadan önce de bazı adetler vardır. Bebek kırk güne gelene kadar bir gün yağlı, bir gün tuzlu, bir gün sabunlu, bir gün de şifalı otlarla sırasıyla yıkanır. (Süleymenkıızı 2011: 118)

Kazak Türklerinde de bebeğin doğumundan sonra bir toy düzenlenir. Toyda koyun kesilir ve eti kadınlar tarafından yenilir. Bebeğin doğumundan sonra kesilmek üzere bir koyun beslenir. Bu hayvanın adı "kalja"dır. Bu koyuna çok iyi bakılır. Çünkü lohusa kadının gelecekteki sağlığı buna bağlıdır. Bu kesilen hayvanın eti sadece bayanlara yedirilir. Şifa olacağına inanılır. (Türk V. 1998:126)

Orhan Acıpayamlı, doğumla ilgili adet ve inanmaların etnolojik etüdünü yaptığı “Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü” adlı eserinde, Anadolu Türkleri arasında tuzlama işleminin ya çocuk doğar doğmaz, ya göbeği kesildikten sonra ya da kurban kesildikten sonra gerçekleştiğini bildirmektedir. Acıpayamlı, tuzlamanın yeni doğan bebeğin vücuduna tek başına ince tuz ya da bal, şeker ve tuz karışımının sürülmesi ve suya tuz karıştırılarak tuzlu suyla yıkanması şeklinde yapıldığını yazmaktadır. (Acıpayamlı O. 1974:56)

Mehmet Aça, tuzlama geleneğinin Türklerin ortak bir geleneği olduğunu yaptığı çalışması ile bir kez daha ortaya koymuştur. Aça’nın çalışmasına göre, Kıbrıs, Dobruca, Gaqavuz, Türkistan, Kırgız, Kazak Türklerinde Tuzlama işi yapılış yöntemi ve yapılış amacı aynıdır. (Aça M. 2001: 93)

Kundaklama işi Kazak Türklerinde de vardır ama adı kundaklama değildir. Kazaklar, yeni doğan bebeği önce kumaşla, sonra deve yapağısıyla sonra da yorganla sarıp annesinin yanına yatırır. “Yeni doğan bebek, kuşun gölgesinden donar.” diye eskiden beri kullanılan bir söz mevcuttur. Bebek gücünü toplayıp kendine geldikten sonra sargıları çıkarılır. (Türk V. 1998: 126)

Bebek doğumundan kırkinci güne kadar her gün yıkanır. Yıkama işlemini kadınlar yapar. Bebeği yıkayan kişi genellikle bebeğin anneannesi ya da babaannesidir. Bebek yıkandıktan sonra bebeğin tüm vücudu koyunun kuyruk yağıyla sıvazlanır. Bu işlem günümüzde de devam etmektedir. Bebeğe yağ sürülürken “ös ös ös” (büyü büyü büyü) denir. Bu adet uygulanırken bebeğin tüm uzuvları ovulur. Özellikle bacak ve kollara egzersiz yaptırılır. (Kaynak Kişi 6)

Giydirme işi yapılırken dualar okunur, salavatlar çekilir. Kazaklarda zıbının adı, “itköylek”tir. Eni ve boyu tamamen dikilip, yakası oyularak ve dikişi bükülmeden yumuşak malzeme ile hazırlanan, bebeğin ilk gömleğidir. Çocuğun ömrünün uzun olması ve çabuk büyümesi arzusuyla gömleğin eteği çevrilmez. (Türk V. 1998:127)

Halk arasında “kindik şeşe” (göbek anne) diye de söylenir. Göbek bağıni kesecek kadınlar doğum sırasında hazır beklerler. (Kenjeahmetuli 2014: 65)

Göbek bağıni kesilmesi adeti, kadınlar arasında tatlı bir yarış şeklinde geçer. Bebeğin göbek bağıni kesecek kadının ömür boyu “kindik şeşe” (göbek anne) ünvanını alacak olması bu yarışı kızıştırır. Onun için bebek doğduktan sonra göbek bağıni kesmek isteyen kadınlar “jol meniki” (sıra benim) diyerek adeti gerçekleştirir ve bağı keser. Göbek bağıni kesen kadına, önceden hazırlanmış olan hediye verilir. (Kaynak Kişi 8)

“Kindik Şeşe” ünvanını alan kişi çocuğun annesi gibi muamele görür. “Kindik Şeşe” çocuğun hayatı boyunca, en güzel anında, sünnet, düğün gibi merasimlerde hep yanında yer alır. “Kindik Şeşe” ile beraber “Kindik Ake” de (Göbek Babası) belirlenir. Doğum bekleyen aile kindik şeşe ve Kindik Akesini önceden belirler. Seçilen kişiler halk arasında itibarlı kişiler olmalıdır. Çünkü seçilen anne babanın karakterinin bebeğe etki edeceği düşünülür. Onun içindir ki aileler, yumuşak huylu, sakin, açık sözlü, sevecen ve herkes tarafından sevilen kişileri tercih ederler. Günümüzde seçilen anne babalar doğacak çocuğa kıyafetler hazırlar. Öskemen’in bazı köylerinde beşiği kindik aje il kindik ake alır. Kıyafetlerle beraber oyuncak da alındığına rastlanılmıştır. Kindik şeşe ve kindik ake çocuğa hediye getirdiği için evin büyükleri de onlara hediyeler verir. Yani bu sayede insanlar arasında hediyeleşme gerçekleşir. (Kaynak Kişi 1)

Kindik şeşenin rolü sadece doğum hadise ile sınırlı değildir. Bebek büyüyüne kadar farklı zamanlarda kindik şeşe çocuğun yanında yer alır. Hatta bazı ailelerde çocuğun okul masraflarını üstelenen aileler de mevcuttur. (Kaynak Kişi 10)

Göbek bağı kuruyup düştüğünde de yapılan bazı uygulamalar vardır. Erkek çocuğun göbek bağı yiğit olsun, cesur olsun, savaşı olsun diye at meydanlarına ya da atların yaşadıkları mekanlara gömülürken, kız çocuklarının göbek bağı ailesine yakın olsun düşüncesiyle evin merdiveninin altına yada ateş yakılan bir ocağın yanına gömülürdü (KENJEAHMETULI 2014: 64)

Göbek bağı kesildikten sonra da bebekle arasında olan bağın devam ettiğine inanılır. Onun için bağ kesinlikle atılmaz. Öskemen'in bazı köylerinde göbek bağının evin bahçesinde bir ağaç altına gömüldüğü yada evin duvarına veya bahçe duvarına da saklandığı görülmüştür. Göbek bağına saygının daha fazla olduğu köylerde evin çatısına da konulduğuna rastlamak mümkündür. Göbeği iyi saklanan kişinin hayatta zorluk yaşamayacağı ve hastalanmayacağı inancı vardır. Onun içindir ki bazı dönemlerde çocuk hastalanınca evin yaşlıları göbek bağının yerinde durup durmadığını kontrol edildiği de olmuştur. (Kaynak Kişi 11)

3.1 Ad koyma

Arapça isim, Türkçe "ad" olarak bilinen kelime, Muharrem Ergin tarafından, "canlı, cansız bütün varlıkları ve mefhumları tek tek veya cins cins karşılayan, varlıkların ve mefhumların adları olan kelimeler" olarak açıklanmıştır. (Ergin M. 1993: 207)

Ad verme, yeryüzündeki bütün topluluk ve toplumlarda görülen bir olgudur. İnsanla beraber doğmuş ve giderek basit bir ad verme şeklinden, etrafında pek çok adet, inanış ve uygulamayı içeren bir kültür kalıbına dönüşmüştür. Ad vermenin evrensel olduğu bir gerçekse de verilecek adın seçimi, seçen kişiler, verilmiş şekli ve bunun temelinde yatan inanç ve tasarımlar gibi unsurlar tamamen milli ve mahalli özellikler göstermektedir. Bütün bu malzemeyi, halkbilimin "onomastik-ad bilim" dalı içinde "antroponomi-insan adı" bölümü incelemektedir. (Ercan M.A. 2002: 59)

Eski Türklerde erkek çocuğuna ya uzun zaman ad verilmez ya da ilk verilen ad, ömrünün sonuna kadar kalmaz. Çocuk delikanlılık çağına geldiği zaman, önemli bir iş başardığında başardığı işi hatırlatan ya da bir dilek anlamı taşıyan ad verilirdi. Bu ada, er-at "erkek adı" derlerdi. 164 Eski yakutlarda gerçek ad, çocuk yay çekip ok attıktan sonra verilirdi. Dede Korkut Hikâyelerinde çocuklar kahramanlık yaptıktan sonra çocuklara adlarının Dede Korkut tarafından verildiğini görüyoruz. Altay destanlarının kahramanları, adlarını tanrılardan ruhlardan alırdı. Müslüman Kırgız destanlarında kahramanların adları "peygamber, ak sakallı evliyalar" tarafından verilirdi. Manas destanında kahramanın adı dört peygamber hoca tarafından verilmiştir. Manas'ın oğlu Simetey'in adı ak sakallı bir eren tarafından verilmiştir. (İnan A. 2000: 173-174).

Türk destanlarının en eskisi olan Oğuzname'de Oğuz Han'ın kendi adını bizzat kendisinin koyduğu yazılıdır. Kara Han, oğlu Oğuz, bir yaşına girince oğuz beylerine bir ziyafet vererek "Oğlum bir yaşına girdi. Ona ne ad koyacaksınız?" der. Ziyafette bulunanlar çocuğun olağanüstü özelliklerine uygun bir ad koymayı düşünürken, çocuk konuşmaya başlar ve "Benim adım Oğuz'dur." der. Bunun üzerine ziyafettekiler, "Mademki çocuk kendi adını kendi kudu, ona bundan güzel ad olamaz." derler ve onu Oğuz adıyla tanırırlar. (Noyan B. 1983: 640)

Çocuğa ad koyma (isim verme) Kazak'ların en önemli adetlerinden birisidir. Bu adette en önemli esas bebeğe verilecek olan ismin güzel anlama gelmesi ya da halk arasında tanınmış birisinin ismi olmasıdır. Bununla beraber isim verecek kişinin halk arasında itibarlı birisi olması ve isim verdikten sonra dua etmesi gerektiği de unutulmamalıdır. (KENJEAHMETULI 2014: 65)

Kazak'larda isim vermenin farklı yolları da var. Nevruz ayında doğan çocuklara Nevruzbay, ramazan ayında doğan çocuklara Ramazan, ayt (bayram) günü doğan çocuklara Aytbay isimleri verilir. Buna benzer durumlarda kız çocuk doğduğunda Ulbolsın (oğul olsun) yada çok çocuğun doğmasını engellemek adına "Toktasın" (dursun) gibi isimler verilmiştir. Bazen de bebeğe nazar değmemesi adına kötü anlamlara gelen isimler de verilmiştir. (Kenjeahmetulı 2013: 27)10

Kazak Halkı için isim çok önemlidir. İsim vermek adeti hayatın başlangıcı olarak kabul edilir. Çocuklar isimlerine göre hayat sürerler. Onu n bir çok aile, vatanına hayırlı olsun diye tarihte ün yapmış, nam salmış kişilerin adını vermeyi tercih eder. (SÜLEYMANKIZI 2011: 92)

Kazak'ların ad verme adeti önemli bir yere sahiptir. Verilen adları İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası diye iki farklı dönemde incelemek mümkündür.

İslamiyet öncesi dönemde erkeklere verilen isimler: Temirlan, Temir, Kuanış, Kayrat, Batır, Batırhan, Aybala, Baldırğan, Saudat... Bunlar genellikle savaşı ve yiğitliği çağrıştıran Türkçe kökenli isimlerdir.

İslamiyet öncesi kız çocuklarına verilen isimler: Asel, Janar, Bibi, Akbibi, Saule, Ajar, Bota, Botagöz, Aykız, Akkız, Ayjan, Aykumis, Altın, Aysulu, Aysaule gibi güzelliği ve asilliği çağrıştıran isimlerdir.

İslamiyet sonrası erkeklere verilen isimler: Muhammed, Muhammedjan, Dinmuhammed, Nurmuhammed, Omar, Ali, Osman, Alijan, Alim, Alimjan, Nurjan, Oraz, Orazalı, Samat, Ğalım, Ahmad, Mahmet, Mahmud, Aziz, Altayır gibi isimlerdir.

İslamiyet sonrası kızlara verilen isimler: Mariyam, Ayşa, Hadişa, Amina, Asiya, Arşat, Ayziya, Aziza, Alfiya, Amira, Banu, Nisa, Gülnisa, Fatima, Düniya, Jamal, Ayjamal, gibi isimlerdir.

Öskemen'de ad koyma adetinin belli başlı kuralları vardır. Öncelikle bebeğe ismini erkek birisi verir. Bu kişi şehrin tanınmış kişilerinden olabileceği gibi, ailede sözü geçen, akıllı, ağzı dualı birisi de olabilir. Bebeğin doğduğu yıl, ay veya zaman dilimi ad koyma adeti üzerinde rol oynamaktadır. Yakın zamanda vefat etmiş birisinin adının verildiğine de rastlanmıştır. Bu adette, ölen kişinin ömrünün yeni doğan bebeğe verileceğine inanılır. Bebeğin doğduğu dönemde yaşanan büyük toplumsal olayların isim vermede önemli rol oynadığı görülmüştür. Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan ettiği 1991 yılında doğan erkek çocukların adlarının yarısına yakınının "Nursultan" olduğu bilinmektedir. Bunun sebebi, ülkenin kurucusu ve halen ülkenin Cumhurbaşkanı olan Nursultan Nazarbayev'dir. (Kaynak Kişi 3)

İkinci Dünya Savaşı'na denk gelen yıllarda çocuklara: Jenis (Barış), Soğıs (Savaş), Batır (Kahraman), Jenisbek (Zaferyab), Kaysar (Güçlü) gibi isimler verilmiştir. Bu isimler verilirken, dönemin sözü geçen şahısları olayların seyrine göre insanlara mesaj vermek amacıyla da isim verdiği bilinmektedir. (Kaynak Kişi 4)

İslamiyetin kabulüyle beraber isim verme adetinde farklı uygulamalara da rastlarız. Buna Arapça verilen isimlerle beraber isim veren kişilerin imamlar, vaizler, hocalar, mollalar olmasını da ekleyebiliriz. İsim vermek için hocaların eve çağrılabilceği gibi son zamanlarda bebeğin aile yakınlarıyla beraber cemilere götürüldüğü de bilinmektedir. (Kaynak Kişi 9)

3.2 Kırklama

Büyükçe bir kaba ya da kovaya kır kaşık konur ve çocuk bu suda yıkanır. Bu merasime yalnızca kadınlar katılır. Çocuğun yıkanmasının akabinde bu merasime özel sofralar düzenlenir. Sofraya gelen misafirler oturur gelen misafirlere ikram yapılır. Ayrıca Kazak'ların inanışına göre bebek kırk günden sonra dış dünyaya açılır. Artık her bir sese her bir kokuya duyarlı hale gelir. İşte böylece kırk gün yaşayan bebek inanışa göre artık dünyaya uyum sağlamıştır ve yaşama ihtimali daha yüksektir. 5 (Kenjeahmetulı 2013: 240)

Kazak Halkı'nın inanışında yedi, dokuz, otuz ve kırk rakamları kutsal sayılmıştır. (Kenjeahmetulı 2014: 68)

Bebek doğumundan kırk güne gelene kadar evde geceleri ışık söndürülmez. Bebeğin kırk güne kadar herhangi bir sebepten dolayı korkmasına, sıçramasına izin verilmez. Onun için evde kırk gün boyu ayrı bir itina gösterilir. (Süleymenkıızı 2011: 118)

Kazakistan'ın her yöresinde farklı kırklama adeti vardır. Öskemen'de bir leğene kırk tas su konur ve leğenin içine gümüş bir takı atılır. Gümüşün suyu temizlediği, nazarı engellediği, kötülükleri kovduğu ve hastalıkların önünü aldığı düşünülür. Kırklama adetini ailenin belirlediği bir yada bir kaç kişi yapabilir. Kırklama işini yapan kişiler dualar ve güzel temennilerde bulunarak bebeği yıkar. Kırklama hadisesinde bulunan kişilere de dua eder. Özellikle bebek bekleyen ya da torun bekleyen kişilere dualar edilir. Bazı aileler gelen misafirlere ikramla beraber çeşitli hediyeler de takdim eder. (Kaynak Kişi 5)

Kırklama tamamlandıktan sonra merasime katılan kişiler misafirler için hazırlanmış olan özel sofraya otururlar. Sofra olabildiğine zengin olmalıdır. Çünkü Sofrada çeşidin çok olması bereketin artmasına sebep olacaktır. Bu sofraya “kırk şelpek” (pişiye benzer kızarmış hamur) konur. Hatta halk arasında “Falanca kişinin kırk şelpeği pişmiş!” yada kırklama olan eve gidecek kişiler: “Kırk Şelpeğe gidiyoruz.” Derler. (Kaynak Kişi 7)

Öskemen'de kırklanan bebeğin saçları kesilir. Bebeğin saçını bebeğin babası ya da dedesi keser. Bazen şehrin önde gelen kişileri ya da akrabalar arasında ağzı dualı kişilerin de bebeğin saçını kestiğine şahit olmaktadır. Bebeğin kesilen ilk saçını bir kese içerisine konur ve saklanır. Saç kesen kişiye “kade” adı verilen adete göre hediyeler verilir. (Kaynak Kişi 10)

3.3 Nazardan Koruma

Hem Türk toplumunda hem de diğer Müslüman ülkelerde nazar inancı çok yaygındır. Göz değmesi, göze gelme, kem göz gibi deyimlerle de açıklanan nazar; her türlü canlı ve cansız varlığı tehdit edebilir, her türlü nesneye de zarar verebilir. Bu gücün özellikle geçiş dönemlerindeki çocuklar için de büyük tehlike taşıdığına inanılır. Bu sebeple çocuk sahibi aileler, çocuklarını bu zararlı güçten korumak için pek çok çareye başvururlar. Nazarlık taşımak, nefesi kuvvetli hocalara okutmak, eve üzerlik out bulundurmak vb. Bunlardan bazılarıdır. (Örnek 1995: 167, 169).

Kazakistan'ın hemen hemen bütün bölgelerinde bebeği nazardan korumak için farklı uygulamalar yapılmaktadır. Yapılan uygulamaların kaynağında dini inanışlar olduğunu söyleyebiliriz. Yapılan uygulamaların büyük çoğunluğu Şamanizm'den kalma geleneklerdir.

Öskemen'de bebeği nazardan korumak maksatıyla bir çok uygulama yapılır. Bunlar arasında istisnasız yapılan en yaygın uygulama, bebeğin doğumundan kırkı çıkana kadar hiç kimseye gösterilmeme adetidir. Bebek doğduktan sonra kırk gün kimseye gösterilmez. Bebeği sadece çok yakın akrabalarından bir kaç kişi görebilir. Buradaki amaç bebeğin dünyaya geldiğinde zayıf ve korumaya muhtaç olduğundan farklı kişilerin nazarına maruz kalacağı ve hasta olacağı düşünülür. Hatta bir çok ailede bebeğin ninesi doğumdan sonra bebeğin yüzüne kara çalar. Eskilerde kazan altından alınan boya yada is kullanılırken günümüzde sürme ya da boya kalemleri kullanılmaktadır. Bu sayede bebeğe bakan bir kişi ilk olarak siyah noktaya bakacağı için bebeğin nazardan korunacağına inanılır. (Kaynak Kişi 6)

Bebek kırkılandıktan sonra yakın akrabalara gösterilir. Bebeğe bakan kişiler, “körimdik” (yüz görümlüğü) vermek zorundadır. Bebeği gören kişiler bebeğin kundağına ya da beşiğine para bırakır. Bebeği ilk defa gören kişiler “tilim közim taska” (dilim gözüm taşlara), “ne kadar da çirkinmiş, bu çirkin sevimsiz bebek kiminmiş” gibi sözler söylerler. Çünkü Kazak'lar gözün nazarına inandığı kadar dilin de nazarı olduğuna inanır. Onun içindir ki bir çok kişi çocuklara dua ederken ilk duası: “Kuday til, közden saktasın” (Allah dilden, gözden korusun) şeklinde dua eder. (Kaynak Kişi 8)

Bölgede, bebeği nazardan korumak için ona kendi ismiyle değil farklı bir isimle hitap edildiği de bilinmektedir. Öskemen'de, bebeğin nazardan korunması için uygulamaların bazıları şöyledir:

Bebeğe, kıyafetinin ters giydirilmesi.

Bebeğe, şapkasının ters takılması.

Halkın içinde bebeği övücü sözlerin kullanılmaması.

Bebeğin kuvvetli yanlarının aksine zayıf taraflarının anlatılması.

Güzelim, bebeğim, tatlım sözleri yerine; çirkinim, karam, Jaman bala (kötü bala) gibi hitapların kullanılması.

“Türeüş” denen nazar boncuğunun takılması.

Bebeği ilk gören kişinin “közüm taska” (gözüm taşlara) sözünü kullanması.

Nazarı engellediğine inanılan bazı taşların bebeğin cebine konulması adeti.

Bebeklerin şapkasının üzerine “Üki” denilen tüyün iliştilmesi.

Kız çocuklarına kırmızı renkli kıyafet giydirilmesi.

Bebeği görmeye gelen kişilere annenin “tükür” demesi.

Beşiğe veya kıyafete “tumar” denilen muskanın asılması.

Beşikteki bebeğin tülbentle yüzünün kapatılması.

Bebeğin dışarıya çıktığı ilk gün yüzünün güneşe doğru çevrilip dua edilmesi.

Nazardan korumak amacıyla bebeğin tuzla yıkanması. (Kaynak Kişi 5-7-11)

3.4 Loğusalık

Kazak Türkleri arasında da al karısı inancı vardır. Kazaklar, lohusayı al karısından korumak için, eline çekiç ve demir alan birisi “Demirci geldi.” diye bağırır. Bu şekilde al karısı korkutulup kaçırılır. (İnan A. 2000: 84).

Alkarısı, lohusa kadınlara ve çocuklara sataştığı, bazen de onları öldürdüğü düşünülen hayal ürünü bir varlıktır. Bu varlık, insan-hayvan karışımı, uzun boylu ve tırnaklı, bir dudağı yerde bir dudağı gökte, tepesinde gözü olan çok çirkin ve al gömlek giyen bir yaratıktır (Acıpayamlı, 77; Örnek 1995: 144).

Bu yaratığın kötü etkilerinden korumak için lohusa yalnız bırakılmaz. Ancak halk arasında alkarısının bir yaratık değil de bir hastalık olarak düşünüldüğü ve “gelincik, karıştı, havale, alcama, cinuğrağı, ağırlık çökme, albasu veya albasması” şeklinde isimler verildiği de görülmektedir (Örnek 1995: 145). Anadolu’da lohusa ve çocuğuna albasması için yapılan bazı işlemler şunlardır: Lohusa ve çocuğunun bulunduğu yere süpürge, Kur’an, soğan, sarımsak, nazarlık asılır. Onların yastıklarının altına Kur’an, Enam, kama, bıçak, maşa, demir makas vb. konulabilir veya iğne, çuvaldız batırılabilir. Lohusaya ocaklı takkesi, gömleği veya erkek külahı vb. giydirilir (Örnek 1995: 145)

Albastının en korktuğu şey ise Kur’an’dır. Bu yüzden çocuğun bulunduğu odanın duvarına (genellikle baş ucuna) mutlaka kılıf içinde Kur’an- ı Kerim asılır. Albastı inancı hem Anadolu’da hem de Kafkasya’da yaşayan Nogay Türklerinde mevcuttur. Albastı Nogay Türkçesi ile yazılmış bazı hikâyelere de konu olmuştur (Songı Yaz) (Kazakov 1983: 3-95)

Albastı, Kazakça’da Türkçe’de kullanıldığı şekliyle kullanılmaktadır. Albastı kelimesiyle beraber, “baskır”, “kara baskır”, “kara albastı” şeklinde de kullanılır. Albastı inancı Öskemen’de oldukça yaygın bir inançtır. Doğum yapan loğusa kadına “jartı jan” (yarım can) denir. Bu nedenle loğusalık döneminde kadınlara bazı uygulamalar yapılır. Bunlar şu şekildedir:

Kadının kırk gün boyunca dışarı çıkarılmaması.

Kadının yanında kötü şeylerin konuşulmaması.

Kadının gece yalnız bırakılmaması.

Loğusa kadının gece gökyüzüne bakmaması.

Loğusa kadının yatağının altına demir parçası konulması. (Kaynak Kişi 1)

Öskemen’in farklı bölgelerinde loğusa olan kişinin Albastıdan korunması için farklı uygulamalar yapılmaktadır. Aşağıda Ayagöz Kasabasında yapılan uygulamalardan bahsedilmektedir.

Kadının yastığının altına demir para konulması.

Kadının odasında sarı süpürge bulundurmamak.

Bebeğin kıyafetlerinin evin dışına asılması.

Bazı köylerde evin kapısına yada avlu girişine orak asılması.

Kadının başucuna makas, tarak gibi eşyaların konulması.

Bebek kırk günün tamamlayana kadar farklı renklerde kundaklara sarılması.

Albastının uykuda geleceğine inanıldığı için uyuyan kadının gece gündüz başında beklenilmesi adeti.

Gece mum yakılması yada lambaların açık bırakılması. (Kaynak Kişi 11)

Albastının kadın olduğuna inanıldığı için, kadının erkekten korkacağı düşünülür. Bu sebepten kadının yanında kocası yatırılması geleneği. Kocanın evde bulunmaması durumunda onun elbisesinin odaya asılması inancı. (Kaynak Kişi 9)

Albastının bazı renklerden korktuğu inancıyla, sarı ve kırmızı renkte kumaşların kadının başucuna konulması adeti.

Dini inaanışlar gereği odaya Kur'an-I Kerim konulması.

Hocaya okutulmuş suyun içirilmesi.

Yatağın başına "tumar" (muska) konulması.

Sarımsak, soğan gibi kokusu keskin ve kovucu olan bazı sebzelerin odanın girişine asılması. (Kaynak Kişi 10)

3.5 Beşiğe Koyma

Anadolu uygarlıklarında da ateş hep kutsal olmuştur. Türklerde ateşe değer verilmesi İslamiyet'ten sonra da güç kazanmıştır. Hz. İbrahim'in Mecusiler tarafından ateşe atılması olayı ateşin kutsallığını arttırmıştır. Çünkü ateş Hz. İbrahim'i yakmamış, ona cennetten bir bahçe olmuştur. Anadolu'da ateşle ilgili inanmalar bütün köy ve kasabalarda kalıntı halinde mevcuttur. Ateşle ilgili inancın kökeninde ateş kültü, ocak kültü, güneş kültü, atalar kültü, animizm, ateşe hükmeden tanrı veya tanrıça inancı vardır. Ocak kelimesi bugün Anadolu'da soy, sülale, kutlu merkezler ve halk tedavi yerleri anlamında kullanılmaktadır. Ateşte sadece yakıcı değil, pislikleri giderici bir güç olduğu düşünülür. Hastalıktan korunmak için girilen arınma işlemlerinde ateşten yararlanır.

Öskemen'de bebeğin beşiği ateşte kızdırlmış demir bir parçasıyla yakılır. Beşiğin baş kısmı ve ayak kısmına kızgın demir parçasıyla belli başlı çizikler atılır. Bu sayede ateşin bebeği kötülüklerden, hastalıklardan ve cin, peri gibi varlıklardan koruyacağına inanılır. (Boratav N. 1983: 65)

Beşik Kazak'lar için kutsal sayılır. Bebeğin ilk mekanı olması açısından "altın uya" (altın yuva) diye de adlandırılır. Yeni doğan çocuğu beşiğe koyma da Kazak Halkı için önemli adettir. (KENJEAHMETULI 2014: 66)7

İneği doğursa, koyunu kuzulasa sevincinden bayram eden Kazak Halkı'nın çocuğu dünyaya geldiğinde toy (düğün) yapmaması abes karşılanır. (JUNİSULI A. 2001:10)

Bebek beşiğe konulduktan sonra da yapılan bazı uygulamalar vardır. Öncelikle bebek beşiğe konulduktan sonra kundağa sarılır. Elleri ve ayakları sıkıca bağlanır. Bu sayede bebeğin boyunun uzun olacağı elleri ve bacaklarının düz olacağına inanılır. (Kaynak Kişi 1)

Beşik üstüne kıymetli, anlamlı ve manevi değeri olan yedi farklı eşya konur. Bu eşyalar yörelere, bölgelere ve ailenin maddi durumuna göre farklılık gösterir. Genellikle,

dedenin kıyafetleri (gömlek, ceket, pantolon, yelek, kazak), saat, kalem, kitap, kamçı, takke, seccade, kalpak, gibi eşyalar kullanılır. (Kaynak Kişi 2)

Kartalların bebeği koruyacağı inanacı hakim olduğundan, Öskemen'nin bir çok yerinde beşiğin arka tarafına kartal pençesi asılır. Ön tarafına da hacdan gelen kişilerin getirdiği hurmanın çekirdekleri asılır. Böylece bebeğin kötülüklerden ve kötü ruhlardan korunduğu düşünülür. (Kaynak Kişi 5)

Bebeği beşiğe koyan kişiye özel hediyeler verilir. Bu güzel adet yerine getirilirken “besik jırı” (Beşik manisi) söylenir. Bebek anne sütü ile gıdasını alırken kendisi için söylenen ninnilerle de ruhen beslenir. (Kaynak Kişi 3)

Anne bebeğe olan sevgisini, ona karşı beslediği duygularını ninniler üzerinden duyurur. Kazaklar eskiden beri çocuklarını büyüklerin yanında sevememiştir. Anne yada babanın büyüklerin yanında çocuk sevmeleri ayıplanmıştır. Bunun içindir ki anneler ninni söyleyerek duygularını dile getirmiştir.

Aldi aldi ak böpem (Hadi hadi ak bebeğim)

Ak besikke jat böpem (Ak beşiğe yat bebeğim)

Jılama böpem jılama (Ağlama bebeğim ağlama)

Jilik şağın berein

Baykutannın kuyruğın

Jipke tağıp berein (ipe takıp vereyim)

Arşa ma eken besigi? (mıymış beşiği?)

Süye me eken akesi? (sever miymiş babası?)

Örik pe eken besigi? (kayısı mıymış beşiği?)

Süye me eken akesi? (sever miymiş babası?)

Jide me eken besigi? (iğde miymiş beşiği?)

Jigit pe eken akesi (Yiğit miymiş babası?)

Aldi aldi appağım (Hadi hadi beyazım)

Koydın juni kalpağım (koyun yünüden kalpağım) (KENJEAHMETULI 2014: 68)8

Kazak Halkı, bebeğin beşiğe konulması hadisesini büyük bir olay olarak bakmaktadır. Çünkü ilk terbiye buradan başlamaktadır. Meleklerin koruduğu bebeğin beşiğe yatması önemlidir. (SÜLEYMENKIZI 2011: 119)

Kazaklar, “Besik balanın ekinşi anası” (Beşik bebeğin ikinci annesi), “Besik balanın altın uyası” (Beşik bebeğin altın yuvasıdır) sözlerinden anlaşılacağı üzere beşiğe ayrı bir anlam yüklenmektedir. Beşik kutsal sayılan ağaçlardan yapılmalıdır. Özellikle Kazaklar için kutsal sayılan “kayın ağacı” tercih edilir. Beşiğin altına özel yünden yapılmış yatak yapılır. Ayrıca bebeğin üstü de her zaman örtülür. (Kaynak Kişi 4)

Bebek hareketlenip, emeklemeye başladığı zaman artık beşikte yatmak istemez. Evin büyükleri artık bebeğin beşiğinden ayrılma zamanı geldi diyerek, beşiği temizleyip, yıkayıp,

silerler. İnanişaya göre beşiğin kalkması yeni gelecek bebeğe de işaret olarak kabul edilir. Böylece ortalama 5-6 ay beşikte yatan bebeğin beşik ile vedalaşma zamanı gelmiştir. (Kaynak Kişi 8)

3.6 Tusau Kesu

Çocuk ayaklanmaya başladığında, yürümesini hızlandıracağı düşünölen bir adettir tusau keser. Bu adetin gerçekleşmesi için iki farklı renkten yapılmış “ala jip” (ala ip) hazırlanmalıdır. (KENJEAHMETULI 1998:40)

İnsanoğlu doğumundan ölümüne kadar bir çok merhaleden geçer. Kazaklar bütün bu geçiş dönemlerini kutlayarak ömür sürerler. Bunlardan en değerli olanlardan birisi “tusau keser” toyudur. Çocuklar yürümeye başladıklarında bu adet gerçekleştirilir. (SÜLEYMENKIZI 2011: 126)

Tusau keser toyu, yürümeye başlayan çocukların ayaklarına bağlanan ipin özel bir merasimle kesilmesi hadisesidir. Bu adet Öskemen’de üç farklı şekilde gerçekleştirilir. Birincisi; otlardan yapılmış ipe benzer bir kuşağın bağlanıp kesilmesi. Buradaki amaç; çocuğun nesillerinin yeşermesi ve çoğalması anlamındadır. İkincisi; koyunun bağırsaklarının çocuğun ayağına bağlanıp kesilmesidir.buradaki amaç; çocuğun büyük, sözü dinlenir bir insan olması manasındadır. Üçüncüsü; Ala ipin ayaklara bağlanıp kesilmesi hadisesidir. Buradaki amaç ise: Çocuğun ileride kötü yola düşmemesi, doğru yolda yürümesi anlamındadır. (Kaynak Kişi 6)

Çocuğun kendi ayakları üzerinde durması, az da olsa basarak yürümesi Kazak’lar arasında uçmaya başlayan kuşa benzetilir. Bu çocuğun kendi kendine başardığı ilk işidir. Bu sebeple bütün akrabalar toplanıp hayat yolunda ilk adımlarını atan çocuğun yanında olmak ister. Toplanan misafiler için koyunlar kesilir ve büyük sofralar hazırlanır. Çocuğun ayaklarına ip bağlanır. Eline makas yada bıçak alan çocuğun annesi gelen misafiler arasından istediği birisini seçer ve “al sen kes sana benzesin” der. Bıçağı alan kişi önce ipi bağlar ve daha sonra ipin tam ortasından keser. Çocuğun annesine doğru yönelerek gitmesi sağlanır. (Kaynak Kişi 11)

Aşağıda, Öskemen Şehri’nde Beksultan adlı çocuğun “Tusau Keser” merasiminde annesinin seslendirdiği şiir yer almaktadır.

Tay tay balam, tay balğın (tay tay balam, tay oldu)

Jüre koyşı, jay balğın (yürüyüver , tay gibi)

Karış süyem kaz bastın (karış karış yere bastın)

Kadamınnan aynaldım (adımlarına kurban olayım)

Ömirge ayak basa ber (ömüre ayak basıver)

Asulardan asa ber (engellerden aşıver)

Tusaıındı kestik biz (tusaımı kestik biz)

Kurmeıındi şeştik biz (zincirleri çözdük biz)

Ala jipti alayık (ala ipi alalım)

Ak ajege barayık (ak ninene varalım)

Yer jetti dep aytayık (biz büyüdük diye söyleyelim)

Bütün bu inanışlar gerçekleştikten sonra “bata” adı verilen dua istenir. Duayı mecliste bulunan en yaşlı erkek kişi yapar. Bazı durumlarda çocuğun dedelerinden birisinin de dua ettiği görülür.

Tusaun kesildi kulama

Tizendi jaralap jılama

Kulınday kuyındap jügirşi

Kaneki özindi sına da

Sekirsen kuzdardan sürinbe

Şındarğa şıkkanda бүгилме

Bolattay kabırğan katayıp

Ot uşkınoynasın jüzinde

Duası en çok söylenen tusau keser duaları arasındadır.

KAYNAKLAR

- Aça M.(2001). Türk Halk Geleneğindeki Doğum Sonrası Uygulamalara Bir Örnek:Tuzlama. Ankara: Milli Folklor Dergisi.
- Acıpayamlı O.(1974) Türkiye’de doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etüdü. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Alptekin A.B. (2002). Taşeli Masalları. Ankara: Akçağ yayınları
- Bayat F. (2004). Türk Şaman Metinleri. Ankara: Piramit Yayıncılık.
- Ergen C. (1975).Osmaniye ve Çevresinde Halk İnançları. Ankara: Bitirme Tezi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Ergin M. (1964). Dede Korkut Kitabı. 3. Baskı. İstanbul:.Ebru Yayıncılık.
- İnan A. (1992). Türk Boylarında Dağ, Ağaç(Orman), Pınar Kültü. Makaleler ve İncelemeler, İnan, A.(Ed.) C.II. Ankara: TTK Yayınları.
- İnan A. (2000). Tarihte ve Bugün Şamanizm. Ankara: 5. Baskı, TTK yayınları.
- Kenjeahmetulı S. (2013) Kazaktın Salt Desturları men Adet-Gurıptarı. Almatı: Atamura Yayıncılık.
- Rahman A. (1996) Uyğur Örp-Adetler. Urumçi: Şincan Yaşlar-Ösmürler Neşriyati
- Sakaoğlu S.-Duymaz A. (2002). İslamiyet Öncesi Türk Destanları. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Turan Ş. (1990). Türk Kültür Tarihi. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türk V.(1998). Kazak Halk Kültürü ve Edebiyatından Örnekler. Ankara: Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Bahar Sayısı
- Yalman A.R. (1993). Cenup’ta Türkmen Oymakları, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Yörükân Y.Z.(2005). Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm.Ankara: Yol Yayınları.
İnan A. (2000). Tarihte ve Bugün Şamanizm. Ankara: 5. Baskı, TTK yayınları.
- Ergin M. (1993). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Basın Yayın Tanıtım.
- Müge Aktan Ercan, (2002). Gelibolu Yarımadas ında Geçiş Dönemi Adetleri Üzerine Bir İnceleme (Doğum-Düğün-Ölüm).Çanakkale: Doktora Tezi, Çanakkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bedri Noyan. (1983). Ad Vermede Gelenekler, Türkçe İnsan ve Aile Adları Hakkında. Ankara: Türk Kültürü Dergisi.
- İlyasova K.C. (1998) Türkmenistan ve Türkiye Halk İnançlarında Doğum. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayıncılık.
- Örnek, S. V. (1995), Türk Halk Bilimi, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kazakov V. (1983), “Songı Yaz” Togız Kaptal. Çerkesk
- Tavkul U. (1993) Kafkasya Dağlılarında Hayat ve Kültür. İstanbul: Ötüken Yayınları
Şerafettin Turan. (1990). Türk Kültür Tarihi. Ankara: Bilgi Yayınevi.
1. Meryem Muhammediyeva, 60, Kütüphaneci, Öskemen, Üniversite.
  2. Rayhan Beysengazina, 51, Öğretmen, Ayagöz, Üniversite.
  3. Gülnaz Kabdılova, 44, Öğretmen, Öskemen, Üniversite.
  4. Mambetova Nursulu, 40, Muhasebeci, Öskemen, Üniversite.
  5. Samat Smakov, 28, Öğretmen, Karagandı, Üniversite.
  6. Janar Abılkayırova, 33, Öğretmen, Kızılorda, Üniversite.
  7. Marjan Jabenova, 43, Arkeolog, Öskemen, Üniversite.
  8. Zeynolla Şarıpov, 55, Elektrikçi, Öskemen, Yüksek okul.
  9. Sembekov Aray, 24, Filolog, Ayagöz, Üniversite.
  10. Nurjan Turarov, 24, Turizmci, Ayagöz, Üniversite.
  11. Nurgojina Botagöz, 55, Öğretmen, Öskemen, Üniversite